

ворення об'єднання. Реорганізація або ліквідація комунального господарського об'єднання здійснюється за рішенням органу, що утворив об'єднання.

Як висновок слід зазначити, що управління господарською діяльністю у комунальному секторі економіки має свої особливості. З огляду на це насамперед потребує удосконалення система організаційно-господарських повноважень територіальних громад та органів місцевого самоврядування щодо суб'єктів господарювання, які належать до комунального сектора економіки і здійснюють свою діяльність на підставі права господарського відання або права оперативного управління. Найближчим часом на законодавчому рівні мають бути встановлені особливості здійснення антимонопольно-конкурентної політики щодо комунального сектора економіки, а також додаткові вимоги та гарантії права власності Українського народу і права комунальної власності при реалізації процедури банкрутства щодо суб'єктів господарювання комунального сектора економіки.

Законодавство України, що регулює правовий статус підприємств, організацій, установ комунальної форми власності, потребує систематизації і оновлення. Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України врегулювали лише окремі аспекти функціонування юридичних осіб у сфері місцевого самоврядування, залишивши без вирішення значну кількість питань правового і організаційного характеру, тож необхідно провести кодифікацію чинного законодавства з метою ліквідації прогалин і суперечностей.

Подальшого дослідження вимагає обґрунтування шляхів вирішення зазначених суперечностей на підставі Конституції і законів України, а також розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства, що регулює правовий статус підприємств, організацій, установ комунальної форми власності.

О. В. Ставицька, кандидат філософських наук, доцент Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Деякі соціальні технології врегулювання юридичних конфліктів

Сучасне ефективне управління неможливе без спеціальних засобів, які дозволяють оперативно ставити діагноз, приймати рішення і корегувати поведінку соціального об'єкта. Такі засоби мають назву «соціальна технологія». В умовах соціальної конфліктності, постійного поглиблення суперечок у різних сферах суспільного життя в сучасній Україні проблема пошуку ефективних засобів стабілізації соціуму є особливо актуальною. Зокрема це стосується юридичної сфери, де останнім часом конфлікти набувають вкрай гострого характеру. Все це свідчить про необхідність застосування різноманітних технологій регулювання юридичних конфліктів, у тому числі нетрадиційних для вітчизняної практики.

В цілому розв'язання правових конфліктів, захист прав громадян та організацій, державних та суспільних інтересів традиційно в усьому світі здійснюється за допомогою правосуддя. Сильна та незалежна судова влада, яка добре організована та ефективно працює, є атрибутом будь-якої правової держави. В той же час звернення до судової форми захисту права не завжди потрібно і не завжди доцільно у тих конфліктах, які виникають у сфері цивільно-правових відносин. Рівноправні учасники цих відносин

мають можливість самі врегулювати спір чи використовувати окрім судової системи інші правомірні процедури.

Слід відзначити, що взагалі процедурам і засобам розв'язання конфліктів юридичної сфери присвячено чимало публікацій¹. Водночас не можна не помітити, що більшість цих робіт так чи інакше аналізують або традиційні судові процедури, або звертаються (особливо останнім часом) до популярної теми використання нетрадиційних технологій у регулюванні кримінальних конфліктів у межах концепції відновлювального правосуддя². При цьому поза увагою залишаються як аналіз більш широкого спектру технологій, так і інших сфер юридичних конфліктів.

Говорячи про соціальні технології регулювання юридичних конфліктів, будемо виходити з вузького розуміння поняття «соціальні технології», тобто аналізувати такі технології, які не регулюються правовими засобами і не пов'язані з використанням правових норм. У цьому контексті однією з найпоширеніших соціальних технологій виступають так звані альтернативні системи

¹ Див.: Основы конфликтологии: Учебное пособие / А. В. Дмитриев, Ю. Г. Запрудский, В. П. Казимирчук, В. Н. Кудрявцев / Под ред. В. Н. Кудрявцева. – М.: Юристъ, 1997; Юридическая конфликтология: Монография / Отв. ред. акад. В. Н. Кудрявцев. – М.: ИГП РАН, 1995. – Гл. IV; *Кудрявцев В. Н., Казимирчук В. П.* и др. Основы конфликтологии. – М., 1997; *Чумиков А. Н.* Управление конфликтом и конфликтное управление как новые парадигмы мышления и действия // Социологические исследования. – 1995. – № 3; Юридический конфликт: процедуры разрешения // Юридическая конфликтология. – М., 1995. – Ч. 3 та ін.

² Див. напр.: Конфликтология / Под ред. А. С. Кармина. – СПб., 1999; *Ламм А. А.* В разрешении конфликта необходим посредник // Бюллетень клуба конфликтологов / Под ред. Б. И. Хасана. – Красноярск, 1991. – Вып. 1; *Насырова В.* Посредничество в урегулировании правовых споров в США // Государство и право. – 1997. – № 5; *Симонова Е. А.* Примирение с потерпевшим в уголовном праве России: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Саратов, 2002; *Усс А. В.* Примирение вместо наказания (как течение в правоприменительной практике) // Правоведение. – 1990. – № 6; *Малярченко В. Т.* Реформирование криминального процесса Украины в контексте европейских стандартов: Теория, история и практика: Монография – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004; *Головко Л. В.* Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002; тощо.

розв'язання юридичних конфліктів (ADR), які набувають все більшого поширення у різних країнах. Первісною основою для їх виникнення і розуміння альтернативної системи розв'язання спорів є історично сформовані і досліджувані в науці конфліктології три основних підходи до розв'язання виникаючих у суспільстві конфліктів: з позиції сили; з позиції права; з позиції інтересів.

Підхід з позиції сили означає придушення однієї зі сторін у конфлікті за рахунок переваги в силі. Найбільш яскравим і негативним його проявом є воєнні дії. Другий підхід заснований на правозастосовчій діяльності юрисдикційних органів, на ліквідації конфлікту за допомогою примусового встановлення прав і обов'язків сторін. Традиційним його проявом є судовий розгляд спорів. Обидва підходи, як з позиції сили, так і з позиції права, при їхній відмінності, ведуть, за загальним правилом, до однакового результату — одна зі сторін завжди програє. На відміну від них *третій підхід* до розв'язання конфліктів заснований на виявленні і врахуванні взаємних інтересів сторін, на досягненні взаємовигідної угоди, у результаті якої жодна зі сторін не програє. У рамках цього підходу в США і сформувалася ідея альтернативних способів врегулювання правових суперечок, а термін «альтернативні» спочатку став застосовуватися до приватних несудових процедур з метою їхнього відокремлення від традиційного публічного порядку розв'язання спорів.

Всі методи розв'язання правових суперечок поділяються на чотири основні категорії: прямі переговори між сторонами; переговори за участю нейтральної особи; арбітраж; судочинство. При цьому до альтернативних належить лише друга категорія. У даному випадку альтернативні процедури протиставляються не лише судовому розгляду, але й арбітражному, а також безпосередньому врегулюванню розбіжностей самими сторонами. На формування цієї позиції насамперед вплинула особлива правова природа арбітражу. Його рішення є обов'язковим для сторін і підлягає примусовому виконанню, як і рішення державних судів. На думку ряду дослідників, арбітраж являє собою «приватну версію» традиційного правосуддя і за своїми наслідками істотно відрізняється від інших несудових процедур, метою яких є не винесення остаточного рішення, а досягнення угоди. Таким чином, альтерна-

тивними визнаються лише такі засоби, що мають консенсуальний характер, тобто ведуть до досягнення угоди і припускають участь нейтральних, незалежних від сторін осіб¹.

Альтернативні процедури при всьому їхньому різноманітті мають загальні риси, що дозволяють сприймати їх як єдину систему, засновану на загальних цілях і принципах;

1) насамперед цілями несудових процедур є врегулювання і розв'язання правової суперечки, а не перемога однієї зі сторін;

2) добровільність їх застосування. Волевиявлення звичайно виражається в угоді, яку сторони укладають при оформленні договірних відносин, передбачаючи виникнення в майбутньому можливих правових конфліктів, або після виникнення суперечки (найчастіше не пов'язаної з договірними відносинами). Що стосується суперечок недоговірною характеру, то їхня передача на розв'язання за допомогою альтернативних процедур ускладнюється тим, що сторонам, які вже перебувають у стані конфлікту, психологічно важче домовитися про участь і можливі примирливі процедури. Для таких ситуацій організації, що беруть участь в обслуговуванні альтернативних процедур, розробляють спеціальні правила, які дозволяють сторонам укласти угоду про застосування ADR, уникаючи безпосереднього контакту один з одним;

3) врегулювання і розв'язання суперечки здійснюється за допомогою третього нейтрального учасника, іменованого по-різному в різних процедурах: арбітром, посередником, консультантом, фахівцем, експертом і ін. Виняток становлять безпосередні переговори між сторонами, що не припускають участі третіх осіб. Нейтральна особа діє від свого імені й обирається за взаємною угодою сторін. Певні особливості є у виборі і призначенні нейтральних осіб, що залучаються до альтернативного врегулювання спорів усередині судової системи. На практиці існує кілька моделей такого залучення: суд приймає нейтральну особу на постійну посаду з повним робочим днем; суд укладає контракт з організацією, яка керує альтернативними програмами і забезпечує суд списками нейтральних осіб; суд укладає контракт із приватними особами,

¹ Див.: Hunter M., Paulsson J. et al. *The Freshfields Guide to Arbitration and ADR*. Kluwer Law and Taxation Publishers. – 1993. – P. 3–4 et al.

які беруть участь у досудовому врегулюванні спорів на безоплатній основі; суд направляє сторони для досудового врегулювання суперечки до приватної особи, діяльність якої оплачується за рахунок сторін. В усіх випадках сторони безумовно зацікавлені у виборі чи призначенні незалежного кваліфікованого фахівця, якому можна довірити розв'язання суперечки. Така можливість реально забезпечується діяльністю місцевих колегій адвокатів, приватних юридичних фірм, державних агентств, громадських організацій (таких, наприклад, як Американська арбітражна асоціація). Вони мають у своєму розпорядженні списки авторитетних, висококваліфікованих юристів, які бажають виконувати функції нейтральних осіб у врегулюванні і розв'язанні спорів;

4) формальність альтернативних засобів. Врегулювання і розв'язання суперечки здійснюється за певною процедурою. Але на відміну від чітко формалізованого публічного судового розгляду ці процедури є частковими і відносно формальними. Вони характеризуються простотою і гнучкістю, засновані на розсуді сторін чи на правилах, яким сторони добровільно підкорилися. Ці правила належать звичайно до модельних, розробляються організаціями, що обслуговують ADR, і регламентують той чи інший вид процедур за стадіями розгляду. Для сторін вони є рекомендаційними і можуть бути модифіковані ними. Альтернативні процедури, що застосовуються в рамках судової системи, мають більший ступінь формальності і є частиною судової чи законодавчої регламентації. Але вони також вільні від чітких процесуальних і доказових правил, що існують у традиційному цивільному процесі;

5) відсутність принципу змагальності в тому обсязі, що властивий судовому розгляду. Тут панує принцип співробітництва між сторонами. Слухання справи засноване на виявленні їхніх загальних інтересів, на основі взаємних поступок з метою досягнення угоди по суперечці, що є кінцевим результатом врегулювання розбіжностей. Причому сторонам може бути надана допомога в його досягненні, але неприпустимим вважається їхній примус до цього;

6) консенсуальний характер альтернативних засобів виявляється й у тому, що в них, на відміну від судового розгляду, не рекомендується використовувати такі процесуальні змагальні категорії,

як позивач і відповідач. Це має важливе психологічне значення, оскільки в традиційному розумінні позивач — активна сторона, що претендує на щось, а відповідач — пасивна сторона, зобов'язана відповісти за вимогою позивача. Такого протиставлення не повинно бути в примирливих процедурах. Їхня основна мета — компроміс, тому не має значення, хто до кого висуває претензії;

7) високий ступінь диференціації. Саме поняття «альтернатива» у даному випадку не означає раз і назавжди зробленого вибору і не позбавляє учасників суперечки права використовувати альтернативні засоби кожний окремо, у комбінаціях один з одним або у визначеній послідовності. Поступове поширення ADR привело до появи різноманітних форм. Нині у США нараховується близько двадцяти альтернатив. До основних, як правило, належать: переговори, що являють собою врегулювання суперечки безпосередньо сторонами без участі інших осіб; посередництво, що означає врегулювання суперечки за допомогою незалежного, нейтрального посередника, що обирається сторонами, який сприяє сторонам у досягненні угоди; арбітраж — розв'язання суперечки за допомогою незалежної, нейтральної особи — арбітра, що обирається сторонами і уповноважений винести обов'язкове для сторін рішення.

Крім того, компоненти основних видів, змішуючись один з одним, утворюють зовсім нові комбіновані форми, наприклад, такі: посередництво-арбітраж що означає врегулювання суперечки за допомогою посередника-арбітра, який у разі недосягнення сторонами угоди уповноважений розв'язати суперечку в порядку арбітражу; «міні-суд», широко застосований спосіб для врегулювання комерційних суперечок, що одержав назву від зовнішньої подібності із судовою процедурою і є врегулюванням суперечки за участю керівників корпорацій, юристів і третьої незалежної особи, яка очолює слухання справи; незалежна експертиза з установлення фактичних обставин справи — процедура досягнення сторонами угоди на підставі висновку кваліфікованого фахівця, що вивчив справу з погляду фактичного складу, тощо.

Альтернативні процедури, з огляду на наведений аналіз, мають цілу низку переваг, до яких можна віднести: економічність,

виграш у часі, можливість вибору «свого судді» (арбітра, посередника тощо), конфіденційність, можливість для сторін самим контролювати процедуру розгляду і її результат, відсутність якогось ризику в застосуванні альтернативного розв'язання спорів, універсальність. Вони можуть бути застосовані практично до всіх спорів, що виникають у цивільно-правовій сфері в широкому її розумінні, включаючи трудові, сімейні, комерційні, зовнішньоторговельні й інші відносини.

Наведені переваги альтернативних засобів розв'язання юридичних конфліктів, безумовно, не можна розглядати як панацею. Вони не можуть замінити собою судовий розгляд справ, коло їх застосування обмежене багатьма умовами та обставинами. Але сам факт поширення цих процедур у кримінальній юстиції, цивільно-правових спорах багатьох сучасних країн свідчить про те, що альтернативні процедури можуть не лише урізноманітнити технологічний бік вирішення конфліктів, а і значно полегшити конфліктність стосунків у правовій сфері. Україна у цьому сенсі сьогодні значно відстає від розвинутих країн. Втім для розвитку аналізованих процедур у нас є певне підґрунтя, наприклад, в особі обласних груп медіації, які існують майже в усіх великих містах і можуть стати осередками не лише обговорення даного питання вузьким колом фахівців, але й практичної ефективної роботи з застосування альтернативних технологій регулювання юридичних конфліктів.